

YARATICI OKUL

Yrd.Doç.Dr. Erdal TOPRAKÇI¹

1. GİRİŞ

Kişilik yapısı ile yaratıcı düşünce arasındaki ilişkileri inceleyen psikoloji araştırmaları bunlar arasında anlamlı ilişkiler olduğunu ortaya koymaktadır. Belirli düşünce ve davranışlar yalnızca aile, eğitim, okul ve kültürün bir fonksiyonu değildir. Aynı zamanda kendilerine özgü niteliklerinin de bunun üzerinde etkisi vardır.

Uygarlık ve kültürün yapılanma ve gelişmesinde büyük rol oynadığına inanılan yaratıcılık, Cumhuriyet dönemi ve sonrası Kemal Atatürk'ün önderliğinde Türkiye Eğitim Sistemi'nde de büyük önem kazanmıştır. Araştırmacılar, Cumhuriyet öncesi dönemde, diğer medeniyetlerde önemli derecede ilerleme kaydedilirken; İslam dünyasının gerileme sebebini, o dönemde yaratıcı eğitime gerekli önemin verilmemesine bağlamaktadırlar. Yunan felsefesini temel alan İslam dünyası, Fatih döneminde yaratıcı sanata yer vermeyip, güzel sanatları yasaklayarak yaratıcı düşüncenin körelmesine ve buna bağlı olarak bilim ve teknik alanlarda edinilen başarısızlıklara neden olmuştur. Yapılan araştırmalar, Cumhuriyet döneminde önemi kavranan yaratıcılık eğitiminin, Atatürk önderliğinde Aydınlanma devrimi ile temelinin atıldığını göstermektedir (Akarsu 2001: 2).

Aydınlanma Devrimi ile temeli atılan ve Dil Devrimi ile pekiştirilen yaratıcılık yıllarca Türkiye toplumunun gelişim ve ilerlemesine katkı sağlamış ve günümüzde yeniden önem kazanmıştır. Bu konuda yapılan araştırmalar yaratıcılığın eğitimle geliştirilebileceğini ve yaratıcı eğitim alan bireylerin toplumların gelişmesine katkı sağlayacağı yönündedir.

2. YARATICILIĞIN TANIMI

Günümüzde, sanatta olduğu kadar, bilim ve teknik alanında da önem kazanan yaratıcılık, birçok bilim adamı tarafından tanımlanmaya çalışılan ve üzerinde araştırmalar yapılan bir kavramdır. Yaratıcılığın, her alanda ve herkes tarafından bir davranış biçimi olarak sergilenebileceği düşüncesinin belirlenmesi, kavramı tanımlama konusunda çeşitliliğin oluşmasına sebep olmuştur. Son yıllarda, yaşamımızda çok sık kullanılan ve önemi vurgulanan yaratıcılık kavramının net bir tanımı oluşturulamamış ancak bir tanım oluşturulabilecek ortak kavramlar üzerinde durulmuştur.

Torrance'a göre, "Boşlukları, rahatsız edici yada eksik öğeleri sezip, bunlar hakkında düşünüş ya da varsayımlar kurmak, bunları sınamak, sonuçları karşılaştırmak ve olasılıkla bu varsayımları değiştirip yeniden sınamak" olarak tanımlanan yaratıcılık

¹ Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Öğretim Üyesi

Barlett'e göre, "ana yoldan ayrılma, deneye açık olma, kalıplardan kurtulma"dır(Oğuzkan vd 2000: 2).

Guilford, yaratıcılıkla ilgili çalışma ve araştırmalarında yakınsak ve iraksak düşünme kavramları üzerinde durmuştur. Araştırmacıya göre bunların ayrımı şu şekildedir: "Yakınsak düşünce sahibi kişi, geleneksel, alışılmış yollar izler. Bilgisine, hazır bilgiye dayanarak doğru cevaplar vermeyi bilir (Oğuzkan vd 2000: 2). Guilford'un yakınsak düşünce kavramına göre yeni bir buluş ya da değişiklik söz konusu değildir. Kişi öğrenilmiş kalıpları kullanmaktadır. Örneğin bir sayının dört katını bulmak için çarpma işlemini keşfetmeye gerek yoktur. Formüller doğrultusunda kişi sonuca ulaşabilmektedir.

Iraksak düşüncede ise, kişi, belli önermelerden, belli teorilerden hareketle alışılmış yollardan sonuca ulaşmaz. Herkesin geçtiği yolların dışında sapa yollar arar. Değişiklik peşindedir. Aradığı tek doğru, çözüm değildir. Sorunun birkaç çözümünü ortaya koymak ister. Daha esnektir, zengin fikir akımına açıktır. Yeni çözümlere ve yaratıcılığa yatkındır (Oğuzkan vd 2001: 2).

Heally yaratıcılığı; "bir şeyi icat etme ve yenilik oluşturma, herhangi bir alandaki problemlere yeni bakış açılarından yaklaşma yeteneği" olarak tanımlamaktadır veya "az çok bir amaca yönelik yeni ve orijinal fikirler, ürünler, bileşimler ortaya koyabilme kapasitesi olarakta ifade edilebilmektedir (Karakale 2000: 11). Werner Von Broun ise yaratıcılığı "bilinen şeyleri; yeni biçimde kullanmak, şimdiye kardar olduğundan başka bir biçimde birleştirmek olarak tanımlamaktadır (Gökaydın 1998: 4).

Tanımlardan da anlaşılacağı üzere, yaratıcı birey diğer bireylerde farklıdır. Bu farkın nasıl ve nereden kaynaklandığını anlamak üzere birçok yaklaşım ileri sürülmüştür. Söz konusu yaklaşımları zıt görüşler biçiminde algılamak yerine birbirini bütünlleyen olarak yorumlamam yaratıcılığı anlamayı kolaylaştırabilir.

3. YARATICILIK İLE İLGİLİ YAKLAŞIMLAR

Toplumun ve insanlığın gelişmesinde önemli bir yer tutan yaratıcılık özelliğinin, her bireyde var olan ve insanın yaşamının her döneminde bulunabilen bir yetenek, günlük yaşamdan bilimsel çalışmalara kadar uzanan geniş bir alanı içine alan araçlar bütünü, bir tutum ve davranış biçimi olduğuna inanılmaktadır. Araştırmacılara göre doğuştan getirilmiş olan yaratıcılık her bireyde bulunabilmektedir ancak yaratıcılığın ortaya çıkışı, derecesi, gelişimi ve süreci kişiden kişiye farklılık göstermektedir.

Tarihsel gelişim içerisinde yaratıcılık süreci ile ilgili olarak psiko-analitik, davranışçı, insancıl, bilişsel ve etkileşimli yaklaşımlarla (Yavuz 1989: 35-89) açıklanmaya çalışılmıştır.

İnsancıl yaklaşımı (Hümanist) benimseyen eğitim psikologları yaratıcılığın insanın olumlu yanları ile ilgili olduğu düşüncesindedirler. Onlara göre insanlar, yaratıcı ifade için kayda değer güçlerle doğmakta ve serbest ortamda bu güçler, her insanda tam olarak gelişebilmektedir. İnsancıl (Hümanist) psikologlar yaratıcı süreci

öz gerçekleştirim (self-actualisation) in gelişimiyle açıklamaktadırlar ve öz gerçekleştirimi, insan olmaya doğru atılmış bir adım olarak görmektedirler

Psiko-analitik yaklaşımı benimseyen psikologlar ise yaratıcılığın insan yapısının olumsuz yönlerinden oluştuğuna inanmaktadırlar. Onlara göre yaratıcılık, bireyin iç çatışmasının ve saldırgan enerjisinin onaylanan kültürel davranışlara dönüşmesidir. Freud'a göre "yüceltme" olarak adlandırılan bu savunma mekanizması bir yaratıcılık sürecidir.

Çevresel yaklaşımı benimseyen psikologlara göre ise yaratıcılık, nitelikli tecrübelerle öğrenilmiş davranışlardır. Onlar yaratıcılığın doğuştan gelen bir özellik olmadığını ve yaratıcılık sürecinin çevresel tecrübelerle kazanıldığını vurgulamaktadırlar. Tecrübeler sırasında doğal olarak ortaya çıkan yaratıcılık, ilgili davranışların desteklenmesi ve bireyin yaratıcı olmak için eğitilmesi ile geliştirilebilmektedir.

Bilişsel (cognitive) yaklaşımı benimseyen eğitim psikologlarına göre yaratıcılık; görsel-sözel boyuta dayanmaktadır. Onlara göre yaratıcılık; eş anlamlı, zıt anlamlı düşünerek, bilgileri düzenlemede akıcılık, problem çözmede esneklik ve iki durumda da meydana getirilen üründeki özgünlük (orijinalite) sürecidir.

Yapılan araştırmalara göre, (Zimbardo 1979; San 1985; Gregory 1987; Berger 1988) yaratıcılık; esneklik, çok yönlü düşünebilme, çevreye ve insanlara karşı duyarlılık, karşılaşılan yeni durumlara karşı uyanık ve ilgili olma, akıcılık; rahat, çabuk ve bağımsız düşünebilme ve hareket edebilme, orijinallik; farklı ve değişik sonuçlara varabilme özelliklerini içeren bir süreç olarak tanımlamaktadırlar (<http://www.yahoo.com/yaratıcılık>).

Yaratıcılık ile ilgilenildiğinde ilk nitelik olarak "düşünmede açıklık" özelliği ile karşılaşılmaktadır. Karakale akıcılığı (fluency), bir uyarıcıya verilen çağrışımların sayısı olarak tanımlamaktadır. Başka bir deyişle akıcılık; bir konu çevresinde üretilen değişik ve bağlantılı fikirlerin miktarı olarak da tanımlanabilmektedir. Yaratıcı özelliklere sahip bireylerin akıcı olarak düşünebilmeleri, zengin çağrışım zincirine sahip olmaları beklenmektedir (Karakale 2000: 11-12; Yavuz 1989: 78-81).

Yaratıcı bireyde bir diğer nitelik "esnek düşünebilme"dir. Karakale'ye göre esneklik (flexibility), bir uyarıcının oluşturduğu çağrışımların birbirlerinden farklı alanlarda olmasıdır. Bir başka ifade ile, düşüncede farklı kategorilere geçiş yapabilme olarak da tanımlanabilmektedir. Yaratıcı bireylerin bir konu çerçevesinde birbirinden farklı ve çok sayıda kategoride ya da boyutta düşünebilmeleri beklenmektedir (Karakale 2000: 12; Yavuz 1989: 36).

Yaratıcılığın ne olduğuna dönük ileri sürülen yaklaşımlardan ve yaratıcı bireyin özelliklerinden de anlaşılabileceği gibi yaratıcılık, anlık bir oluşum değil fakat belki anlığı da dışlamayan, yani an içinde oluyor gibi gözükse de o anı belirleyen öncelleri de kapsayan bir süreçtir.

4. YARATICILIK SÜRECİ VE AŞAMALARI

Yaratıcılık kavramının tanımlanmasında olduğu gibi süreç ve aşamalar konusunda da farklı araştırmacıların farklı yaklaşımlarını görmek mümkündür.

Graham Wallas’a göre, yaratıcı bireyin bir ürünü ortaya koyabilmesi için belli aşamalardan geçmesi gerekmektedir ve araştırmacıya göre bu aşamalar: “Hazırlık Dönemi, Kuluçka Dönemi, Aydınlanma Dönemi ve Gerçekleşme yada Doğrulama Dönemi” olarak dört ana bölümden oluşmaktadır (Bayram vd. 1999: 13-14).

Hazırlık Döneminde sorun, gereksinim yada gerçekleştirilmek istenen şey saptanmakta ve tanımlanmaktadır. Çözüm için gereken bilgi ve malzeme bu dönemde toplanmakta ve bunlar çözümün geçerliliği, işlerliliği bakımından ölçütlere vurulmaktadır.

İkinci dönem olarak kabul edilen Kuluçka Döneminde ise sorundan çıkılarak geriye gidilmekte, sorun zihnin irdelenmesine, incelenmesine bırakılmaktadır. Bu dönem, hazırlık aşamasında olduğu gibi, dakikalarca sürebildiği gibi haftalar ya da yıllar boyunca da sürebilmektedir. Kuluçka aşamasında birey, görevini yapmış olmanın güveni içerisinde bilinçaltının hummalı bir biçimde çalıştığının bilincinde olarak başka işlere dönmektedir.

Aydınlanma Döneminde ise düşünceler yaratıcılığa temel oluşturmak üzere zihinden doğmaktadırlar. Bu düşünceler, ürünün parçası olabileceği gibi sonucun kendisi de olabilmektedir. Bağlamın tümü, her iki durumda da birden ve tam olarak görülmektedir. Bu aşamanın çoğunlukla anlıktır. Aydınlanma dönemi müthiş bir içgörü zenginliği içinde gelişmektedir. Bu dönem birkaç dakika ya da birkaç saat sürebilmektedir.

Son dönem olarak adlandırılan Gerçekleşme Dönemi (Doğrulama Dönemi) “aydınlanma aşamasında ortaya çıkan düşüncelerin, gereksinimlerinin karşılanıp karşılanmayacağını; hazırlık aşamasında saptanmış ölçütlere uyup uymayacağını anlaşılmaması ve gösterilmesi için yapılan bir dizi etkinlik” olarak tanımlanmaktadır. Bu dönemde; iki önemli nokta olan “sürekli ilgi (merak)” denilebilecek bir özellik ve “uygulama, deneme aşamaları”nın belirtilmesi gerekmektedir.

Stein’e göre ise yaratıcılık süreci üç evreye ayrılmaktadır. İlk evre olan Hazırlık evresinde, varsayımın oluşturulması ve denenecek bir plan veya görüşle tanımlanması; İkinci evrede ise, varsayımın gerçeğe uygun olup olmadığını anlamak için dikkatli bir inceleme ya da teste dayanıklılığı ölçme işlemi oluşmaktadır. son olarak da iletişim, elde edilen ürünü ya da verileri başkalarının önüne serip tepkilerin görülmesi ve kabul edilmesi olasılığıdır. Stein’e göre, “zaman içinde kabul edilen yaratıcılık, geçerli, yararlı veya doyurucu bir yapıt ortaya çıkaran bir süreçtir (Yavuz 1989: 11).

Harris’a göre yaratıcılık süreci; “Gereksinmeyi gerçekleştirme, Bilgi toplama, Etraflıca bir konu üzerinde düşünme, Çözümler hayal etme, Gerçekliliğini saptama ve Düşünceleri işleme çevirme olarak altı bölümden oluşmaktadır (Yavuz 1989: 11).

Yaratıcılık sürecini anlamaya dönük farklı kavramlar kullanılsa da, yaratıcılığın aşamalardan oluşan bir özellik gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu kavramlar kabaca da olsa yaratıcılık süreci içinde neler olduğu konusunda önemli bilgiler vermektedir.

5. EĞİTİMDE YARATICILIK

Kişilerin doğuştan getirdikleri bir özellik olarak görülen yaratıcılık, her insanda farklı oranlarda bulunmakta ve kişiler arasında alan ve derece bakımından farklılık göstermektedir. Yapılan araştırmalar, yaratıcılığın öğrenilecek bir özellik olmadığı ancak gerekli eğitim ortamı düzenlendiği takdirde geliştirilebileceği yönündedir (Yavuz 1989; Gökaydın 1998).

Yaratıcılık, özel ve az bulunur bir yetenektir ancak yaratıcı süreç incelendiğinde ulaşılan yeterliliklerin her insanda olabileceğini düşünmek mümkündür. Araştırmacılar, her insanda belli bir yaratıcılık potansiyelinin var olduğunu, gelişiminin pek çok alanda olduğu gibi, eğer uygun koşullar sunulursa bu potansiyelin ortaya çıkabileceği ama sunulmazsa körelebileceği inancındadırlar (Karakale 2000: 11-15).

Çağdaş teknoloji patlaması ile toplumlar geliştikçe, sadece alışkanlık değil, başka temel güçlerin yeteneklerin de geliştirilmesi önemi ortaya çıkmıştır. Üretim ile üretici insanın sosyal ve ekonomik bir bağ içinde olması, insanın yaratıcı bir eğitimle eğitilmesi, yaratıcı gücün geliştirilmesi mutlak bir zorunluluk haline gelmiştir (Gökaydın 1998: 4).

Değişmekte olan toplum koşulları, insanların giderek daha fazla alternatif çözüm yolları, hızlı, akıcı ve çok boyutlu düşünebilme gibi beceriler geliştirmesini gerektirmektedir (Karakale 2000: 14). bunun sonucu olarak da eğitimde yaratıcılığa ve yaratıcılıkta eğitime olan önem artmaktadır.

Yaratıcılığın gelişmesi mümkündür; ancak birçok nedenle tek başına eğitim yeterli değildir (Gökaydın 1998: 4). Yaratıcılığı etkileyen birçok etmen vardır. Zeka, toplumsal çevre, sosyo-ekonomik statü, bireyin kişilik yapısı bu etmenlerden bazılarıdır. Yaratıcılık için belli bir düzeyde zekanın gerekli olduğu bilinmekle beraber, yüksek düzeyde zekanın yüksek düzeyde yaratıcılığı ifade etmediği, dolayısıyla zeka ile yaratıcılık arasında çok önemli bir bağlantının olmadığı ileri sürülmektedir (Oğuzkan vd. 2000).

Yapılan araştırmalar, yaratıcılıkta toplumsal çevrenin de önemli bir etmen olduğunu vurgulamaktadır. Baskılı, otoriter eğitimin fazla kullanıldığı durumlarda bireyin yaratıcılığı olumsuz yönde etkilenmekte iken, çevre uyarıcılarının daha iyi sunulduğu ve eğitimde demokrat tutumun kullanıldığı durumlarda, bireyin daha bağımsız davranmasına paralel olarak, yaratıcılığın geliştiği gözlenmiştir (Kandır 2001: 37-40).

Hurlock, üst sosyo-ekonomik düzeydeki bireylerin, dezavantajlı ortamda yetişen alt sosyo-ekonomik düzeydeki bireylerden daha yaratıcı olduklarını ileri sürmektedir. Üst sosyo-ekonomik düzeydeki bireyler, eğitim konusunda daha bilinçli

davranmakta, yeniliklere açık olmakta ve en önemlisi bağımsız davranışlar geliştirmekte, dolayısıyla yaratıcılığa sevk edilmektedirler (Kandır 2001: 39).

Ancak yapılan araştırmalar, çevre yoksunluğu çeken alt sosyo-ekonomik düzeyde bireylerin, daha baskılı bir eğitim aldıklarını, keşfetme ve kendini ifade etme özelliklerinin engellenerek yaratıcılıklarının körelmekte olduğunu göstermektedir. Ayrıca alt sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerin geniş ve orta büyüklükte aile yapısında olmaları, bireyin çevresel uyarıcılardan daha az yararlanmalarına neden olduğundan yaratıcılıklarının da olumsuz yönde etkilendiği düşünülmektedir (Kandır 2001: 39).

Araştırmacılara göre, bireyin kişiliği, yaratıcılığının gelişmesinde, aldığı eğitim kadar önemlidir. Yaratıcı bireyin kişilik özellikleri Stein'in yaptığı kaynak taramasıyla netleşmiş ve 19 madde altında toplanmıştır. Yaratıcılık ve kişilik arasındaki korelasyonu araştırmak amacıyla birçok araştırmacı uyguladıkları testler sonucu, yaratıcı düşüncede kişiliğin önemini vurgulamışlardır (Yavuz 1989: 18-25).

Eğitim ve yaratıcılık arasındaki ilişkide eğitimin pratiği şekillendirme aracı olan, okul, büyük önem taşımaktadır.

6. YARATICI OKUL

İnsanın doğasında varolduğuna inanılan yaratıcılık özelliğinin ortaya çıkışı ve gelişimi kişiden kişiye farklılık göstermektedir. Araştırmacılar, bireye özgü bu özelliğin uygun çevre koşulları ve olumlu okul sağlığı ile ortaya çıkarılabileceği ve geliştirilebileceğini vurgulamaktadırlar. Bu alanda yapılan araştırmalar, özellikle okul öncesi dönemde ortaya çıktığına inanılan yaratıcılık özelliğinin, eğitimde kullanılan farklı teknik ve programlarla geliştirilebileceği, yönündedir (Gökaydın 1998: 4).

Bu alanda yapılan çalışmalar sonucu Klee çocukların büyüklerden daha yaratıcı olduğunu, çoğu kez büyüklerin yapmaya cesaret edemediklerini çocukların özgürce yapabildiğini ve “katıksız yaratmak için çocukluğa dönüşmesi gerektiğini” vurgulamaktadır (Gökaydın 1998: 4).

Lowery 'ye göre büyümekte olan çocuğun yaratıcılığı, çocuk ile çevresi arasında artan karşılıklı etkileşimin ürünü ve ifadesi olarak ortaya çıkmaktadır. Çocuk büyüdükçe düşünsel ve duygusal yaşamı karmaşıklaşmakta ve okulun, ailenin etkileri ortaya çıkmaktadır (Kandır 2001: 38).

Ünlü filozof Piaget'in Zihinsel Gelişim (Cognitive Development) Kuramıyla açıkladığı yaratıcılık evreleri eğitime uyarlanmakta ve bireydeki yaratıcılık gelişimi için olumlu okul sağlığı bir kez daha önem kazanmaktadır. Piaget'ye göre dört-yedi yaşlar arasındaki çocuk, “Sezgisel Düşünme Dönemi”ne girmekte ve okul öncesi eğitim almaktadır. Bu dönemde çocuk, kültürel sembollerle oynamakta ve bu semboller başkalarının gördüğü şekilde değil, kendi düşündüğü ve hissettiği biçimde formüle etmektedir. Resimler çizerek, hikayeler yaratarak ve çeşitli yaşam biçimlerini dramatize ederek kendini anlatan çocuk, kendi yetenekleri ile kendi kişiliğini yaratmaktadır. Araştırmacılara göre, yaratıcılık özelliğinin ortaya çıktığı bu dönem, okul öncesi eğitimle desteklenerek çocuğun yaratıcılığının gelişmesine zemin

hazırlanabilmektedir (Kandır 2001: 38; Gökaydın 1998: 4; Artut 2001: 34; Oğuzkan vd. 2000: s.7).

Fiziksel ve duygusal değişikliklerin yer aldığı dokuz-oniki yaşlar arasındaki çocuklar Piaget'nin kuramına göre “Somut İşlemler Dönemi”nde bulunmakta ve kişilik özelliklerinin yaratıcılığa yansıdığı izlenmektedir. Yakıcı'ya göre bu dönemde, çocuğun kendi anlatma gücüne olan güveni sık sık sarsılmakta, imgelem gücü azalmakta ve bu nedenle yaratıcı etkinliklerde daha az başarılı olunduğu gözlemlenmektedir (Kandır 2001: 38; Artut 2001: 134).

Oniki-onbeş yaşları arasında, “Soyut İşlemler Dönemi”nde bulunan çocuk, sanatsal yaratma şeklini, ifade aracı olarak kullanmaktadır. Aral'a göre bu dönemde çocuğun olayları değerlendirmesi, olaylar arasında bağlantı kurması, sorunlara değişik ve uygun çözüm yolları bulup uygulaması, bunları özgün bir şekilde ortaya koymaya çalışması onun yaratıcılığını ifade etmektedir (Kandır 2001: 38; Artut 2001: 134).

Çocuğun yaşamında önemli bir yer tutan okul, yaratıcılığın gelişmesinde aile ve çevre kadar önemli bir faktördür. Yaratıcı etkinliklerin ve girişimlerin okul ortamında desteklenmesi; çocuğun, kalıplara dayalı tekdüze geleneksel öğrenim biçimlerinden çok, eleştirel düşünüş ve bakış açısını benimsemesine öğrenmesine olanak sağlamaktadır.

Okul çeşitli öğelerden oluşan bir yapıdır ve bu yapının öğeleri, üzerinde değişiklik yapılamak istenen öğrencileri ve bunların yaratıcılıklarını etkilemekte ve belirlemektedir.

7. YARATICI OKULUN ETMENLERİ

Araştırmacılara göre, bireyin kişilik özelliği olan yaratıcılığın gelişimi bir çok etmene bağlanmaktadır. En önemli etmen olarak görülen okul ortamında da yaratıcılığı etkileyen birçok etmen bulunmaktadır. Okul ortamında yaratıcılığı etkileyen etmenlerin kesin sınırlarını belirlemek mümkün olmasa da en önemlileri, öğretmen, program, fiziki şartlar (Oğuzkan vd. 2000, s.8), yönetim ve öğrencinin kendisidir.

1. Öğretmen

Hayatta olduğu gibi eğitim ve öğretimde de yaratıcı olabilmek için değişiklik ve çeşitlilik gerekmektedir. Yaratıcılığa temel olan “yeniliklere açık olma” düşüncesi öncelikle eğitimcilerce benimsenmelidir (Rıza 2000: 6).

Yaratıcı eğitim, aile içinde başlayıp, okul öncesi, ilköğretim ve sonrasında devam eden önemli bir süreci takip etmektedir. Araştırmacılara göre, özellikle okul öncesi dönemde (4-6 yaş) ortaya çıkan yaratıcılık özelliğinin gelişmesi, öncelikle eğitimcinin gelişim ve yaratıcılığına bağlı olmaktadır (Artut 2001: 182-184). Yaratıcılığı olmayan bir öğretmenin, yaratıcı bir öğrenme ve öğretme ortamı oluşturması güç olacaktır.

Yapılan araştırmalar; yaratıcı özellikleri bulunan çocukların her zaman başarılı, sınıfta ön plana çıkan, yapıcı, akranlarıyla iyi geçinen çocuklar olmayabileceklerini,

aksine; kimi zaman kendi halinde, bazen tuhaf işler yapan, yalnızlıktan hoşlanan, sık sık aykırı düşüncelerde olup öğretmenine tuhaf sorular soran, sosyal ilişkilerinde başarılı olmayan çocuklar olabileceklerini göstermektedir. Oysa, öğretmenlerin özellikle bu tür çocuklara davranışı pek de istenen bir tepki olarak yorumlanmayabilir. Öyle ki sıklıkla bu çocuklar azarlanmakta, ilgi gösterilmemekte ve okulda etiketlenilmektedirler.

Torrance'ın yaratıcı bireylerin okul yaşamlarını inceleyerek yaptığı test ve araştırmalar sonucunda, yaratıcı çocukların 3/5'ünün eğitim gördükleri yıllarda ciddi okul sorunları olduğu tespit etmiştir (Karakale 2000: 14).

Okul ortamında, öğretmenin tüm öğrencileri aynı düzeyde görme eğilimi, hepsinden aynı davranış ve tutumları beklemesi, otoriter, yaratıcı öğrenmeyi dışlayıcı bir anlayış benimsemeleri, yaratıcı özelliklere sahip çocukların bu özelliklerinin ortaya çıkamadan körelebildiğini göstermektedir (Artut 2001: 142-143). Bu nedenle, okul ortamında yaratıcılığın gelişmesi ve desteklenmesi için öğretmenlerin bu konuda duyarlı olmaları ve bireysel farklılıkları göz önünde bulundurarak davranışları beklenmektedir.

Çocuğun yaratıcılık özelliklerinin ortaya çıkması ve gelişmesinde önemli bir aşama çevresindekileri taklit etmeyle gerçekleşmektedir. Okul hayatında, birçok alanda öğretmenini model alan çocuğun yaratıcılığının gelişiminde öğretmenin yeri önemlidir. Çocuğun yaratıcı eğilimlerinin daha da netleştiği eğitimin birinci kademesinde yine öğretmen kontrolünde fakat daha programlı ve sistematik olarak gerçekleştirilebilmektedir (Artut 2001: 142; Oğuzkan vd. 2000: 8).

Araştırmacılar (Oğuzkan vd. 2000: 8-9) okul öncesi eğitimin çocuğu merkez alan bir eğitim sistemi olduğunu ve çocuğun günlük yaşamının büyük bir kısmını geçirdiği, eğitiminden sorumlu kişi olan öğretmenin, yaratıcılık konusunda eğitilmiş ve bazı davranışlara sahip olması gerektiğini vurgulamaktadır.

Buna göre öğretmen aşağıdaki özelliklere sahip olmalıdır;

- Hepsinden önce kendi yaratıcılığını geliştirme çabası içinde olabilme
- Değişikliklere ve yeniliklere açık olma, kendini yenileyebilme,
- Sabırlı ve çocukları tanımaya yönelik olma,
- Yumuşak bir kişiliğe sahip olma, çocuklar için korku unsuru olmama,
- Katı öğrenme süreci uygulamayıp, program hazırlarken çocukların ilgi ve yeteneklerini gözönünde bulundurma,
- Çalışmada örnekler verme, çocuklara rehberlik edebilme,
- Çocukların yenilikler ortaya koymalarına fırsat verme ve onlara fazla müdahale etmeme,
- İlgi ve yetenekleri doğrultusunda çocuklara uygun eğitim ortamı hazırlayabilme,
- Çocukların başarılarını ödüllendirme ve onları teşvik etme, deney yapmalarına fırsat verme ve sorduğu sorularla onları yeni şeyler bulmaya yöneltme

2. Program

Yaratıcılığın gelişmesi için okullarda uygulanan programın önemli bir etkidir ve eğitim programları hazırlanırken yaratıcılığın teşvik edilebilmesi için bazı özelliklere dikkat edilmesi gerekmektedir.

- Programın esnek olması ve gerektiği zaman değişiklikler yapılabilmesi,
- Program hazırlanırken çevre şartlarının gözönünde bulundurulması,
- Çocukların ilgi ve yeteneklerinin dikkate alınarak hazırlanması, yaratıcılığı teşvik edici bazı özelliklerdir(Oğuzkan vd. 2000: .9).
- Yoğun ve yüklü olmayan bir içeriğe sahip olmalıdır

Gökaydın (1989: 8)'a göre program, çocukların ihtiyaç ve eğilimleri dikkate alınarak, fizik, akıl, duygu yönünden gelişmelerine ve büyümelerine paralel olarak düzenlenmelidir. Artut (2001: 182-184) ise programın, çocukların yaratıcılık ve karar verme becerilerinin geliştirilmesi açısından önemini vurgulamakta ve bu amaç doğrultusunda etkinliklerin çocuklar tarafından başlatılmasının etkili olacağı düşüncesindedir. Artut'a göre program, çocukların yaparak, yaşayarak öğrenmelerini sağlayıcı ve programda yer alan etkinliklerin çocukların günlük hayatla ilişki kurabilmelerine yardım edici nitelikte olmalıdır.

Programın yaratıcı niteliği geliştirici bir özelliğe sahip olması, programı hazırlayanların nasıl özellikler taşıması gerektiği konusunda ipuçları vermektedir. Yaratıcı özelliği olmayan veya buna kapalı özellikler gösteren insanların program hazırlamaları pek de sonuç alıcı olmayabilir.

3. Fiziki Şartlar

Eğitim ortamı çocukların beden, hareket, zihin, dil, duygu ve sosyal yönden yeteneklerine göre gelişmelerini sağlayacak nitelikte hazırlanmalıdır (<http://resimegitimi.www3.50megs.com>).

Öğretmenin bütün çocukları aynı anda görebileceği bir konumda olmasının önemini belirten araştırmacılara göre, yaratıcılık gelişiminde önemli yer tutan programın başarısı temiz, aydınlık, iyi ısıtılmış, havalandırılmış ve güvenli bir ortama bağlıdır.

Yaratıcılığı destekleyici bir eğitim ortamı, çocuğun doğal merakını geliştirecek, araştırma ve inceleme yapmaya yöneltici köşelere sahip olmalıdır. Yaratıcı eğitim ortamında olması gereken, hayal gücünü destekleyici kitap, resim, film, sesli ve gürültülü malzeme gibi kaynaklar eğitimciye her alanda destek olabilmektedir (Artut 2001: 182-184).

Yaratıcı bir okulun meydana getirilebilmesi okulun fiziksel koşullarında da düzenlemeleri zorunlu kılar. Bunlar aşağıda verilmiştir;

- Okul binasının mimarı ve iç düzeni
- Okuldaki ders vb araç gereçler
- Okulun bulunduğu bölge
- Dersliklerin yerleşimi

- Dersliklerin düzenlenmesi

4. Okul Yönetimi

Okul yönetimi, öğrencilerin içinde bulunduğu bir çevre olarak yaratıcılık üzerinde etkilidir. Okul yöneticilerinin öğretmen verimliliği üzerinde etkileri vardır (Ataklı 1997). Okul yönetimince sağlanan kolaylıklar, ortamlar ve olanaklar (Dijkstra 1998: 271), okul yöneticilerinin tutumları ve uyumları öğrenci üzerinde etkilidir. Etkili bir yaratıcılık belirleyicisi olan öğretmenler, öğrencileri yönettikleri tarzdan farklı biçimde yönetilirse daha az etkili olacaklardır (Glasser 1999: 13).

Okulda, yaratıcılığı etkileyen bir faktör olarak okul yönetiminin, tüm yönleriyle istikrarlı bir nitelik göstermesi gerekir. Okul yönetimindeki bir kadro değişikliği yani, okula yeni gelen bir müdür veya müdür yardımcısı okuldaki dengeleri bozar (Açıkalın 1994: 111). Bu da yaratıcı okul atmosferini etkiler. Örneğin bir önceki yönetici, sınıfların gereksinim duyduğu araç-gereçlerin karşılanmasına büyük önem verirken bir diğeri vermeyebilir. Öte yandan gerek bu değişim örneğinde olduğu gibi gerekse varolan yönetsel uygulamalar açısından bakıldığında bunların sınıfların yönetimi üzerinde de kaçınılmaz bir etkide bulundukları söylenebilir.

Okul yönetimin öğrenciyi hem doğrudan hem de dolaylı etkiler. Okul yönetimi hem sağladığı olanaklar yoluyla doğrudan öğrencilerin yaratıcılığını belirlerken ham de öğretmenler üzerindeki etkisiyle de öğrencilerin yaratıcılıklarını etkiler. Yaratıcı okulun en önemli koşullarından biri, yaratıcı bir okul yönetimidir.

5. Öğrenci

Öğrenci ve öğretmenin birer insan oldukları gözönüne alındığında her insan gibi en azından temel gereksinimleri olan yemek, içmek, uyumak gibi gereksinimlerin karşılanması gerektiği açıktır. Gerek sosyoloji de gerekse psikolojide yapılan bir çok araştırma, temel gereksinimlerin karşılanmasından mahrum bırakılan insanların saldırgan ve uyumsuz davranışlar içine girdiklerini bulgulamıştır. Bu türden gereksinimlerin karşılanması da ekonomik anlamda yeterliği gerektirir.

Yapılan başka bir araştırmada ise öğrencilerin ailelerinin ekonomik durumu ile okul olgunluğu arasında anlamlı ilişki bulunmuştur (Üstün, Akman ve Uyanık 2000: 54). Öğrencinin ailesinin ekonomik sorunları onları doğrudan etkilemektedir. Evinde sınıf ve dersleriyle ilgili işleri yapacak özel bir odasının olmaması, derslerle ilgili araç-gereçlere ayıracak parasının olmaması onun sınıf içindeki performansını etkileyebilmektedir. Aile yaşamında yoksulluk ve sıkıntı yaşayan, başka işlere koşmalarından dolayı okula ayıracak vakitleri olmayan çocukların cesaretlerini yitirmeleri sözkonusu olmaktadır (Adler 1997: 47).

Öğrencilerin ırk, cinsiyet, seksüel tercih, etnik yapı toplumsal tabakaları (Ducette, Sewell ve Shapiro 1996: 344), öğrencilerin ailelerindeki çocuk sayısı, ailenin masraflarını karşılayanın mesleği, eğitim düzeyi (Chidolue 1998: 266), komşuları (Clabaugh ve Rozycki 1996: 395) vb gibi etkenler onların yaratıcılıklarını etkilemektedir.

Öğrencinin psikolojisinin onun yaratıcılığı üzerinde etkisi vardır. Psikolojideki önemli kavramlardan yola çıkılarak öğrenci yaratıcılığını belirleyen psikolojik faktörlerin ne olduğu konusunda bir fikir yürütülebilir (Morgan 1989). Bunlar; öğrencinin belleği, öğrencinin düşünme süreci, öğrencinin dili, öğrencinin gereksinimleri, öğrencinin duygu ve heyecanları, öğrencinin duyuları, öğrencinin algı dünyası:

8. SONUÇ

Yaratıcılık doğuştan getirilen bir nitelik gösterse de eğitim aracılığıyla şekillendirilmesi kaçınılmazdır. Eğitimin amacı toplumsal varlığı gelişen bir nitelikle gelecek zamanlara taşımaktır. Bunu yaparken giderek karmaşıklaşan toplumsal yapılar ve bunların birbirleriyle olan ilişkilerini dikkate alarak yaratıcı bir toplumu şekillendirmek gerekmektedir. Yaratıcı toplum yaratıcı eğitimi ve yaratıcı eğitim de yaratıcı okulu zorunlu kılmaktadır. Okulun kendisi yaratıcı olmadıkça içindeki birkaç öğrenci veya öğretmenin yaratıcılığı anormal davranış olarak algılanabilecek ve yaratıcılıktan uzak bir okul, eğitim ve son olarak toplum meydana gelecektir.

KAYNAKÇA

- Açıkalın, Aytaç. **Teknik ve Toplumsal Yönleriyle Okul Yöneticiliği**. Ankara: PEGEM Yayınları, 1994.
- Adler, Alfred (1997) **Okulda Güç Eğitilebilir Çocuklar** İstanbul: Cem Yayınları (Çev:Kamuran Şipal)
- Akarsu, B. **Eğitimde Yaratıcılık**, Cumhuriyet Gazetesi, 2, 19 ekim 2001
- Artut, K. **Sanat Eğitimi, Kuranlar ve Yöntemleri**, Ankara, Anı Yayıncılık, 2001
- Ataklı, Aylanur. **İlkokullarda Yönetici davranışlarının Öğretmenlerin verimliliğine Etkisi**, Ankara. Milli Eğitim Basımevi, 1997.
- Bayram, E. Özgül, E; Kaplan, G; Ünal, H.A; Yapağılı, H; Demir, K; Morgül, M; Uğurlu, N; Tanoğlu, S; Özünel, Ş; Ömür, Ü; **İlköğretim Drama 1**, M.E.B. Mesleki Öğrenim Kitapları, Ankara, Ostim Çıraklık Eğitimi Merkezi Matbaası, 1999
- Chidolue, Mercy E. *The relationship Between Teacher Characteristics Learning Environment And Student Achievement And Attitude*, **Studies In Educational Evaluation**, Vol: 22, No: 3, 1996, (pp.263-274).
- Clabaugh, Gary K. Ve Edward G Rozycki. *Foundations Of Education And The Devaluation Of Teacher Preperation*, **International Journal Of Educational Research**, Vol: 25, Issue:1, 1996, (pp. 395-418).
- Dijkstra,Sanne. *The Many Variables That Influence Classroom Teaching*, **Issues In Education**, Vol: 4, No: 1, 1998, (pp: 105-110)
- Ducette, Joseph P. T.E. Sewell ve J.P. Shapiro. **Diversity In Education: Problems And Possibilities The Teacher Educator's Handbook**, (Edit.: Frank B. Nurray) San Francisco: Jossey-Bass Publishers, 1996, (pp.323-380)
- Glasser, William. **Okulda Kaliteli Eğitim**, İstanbul: Beyaz Yayınları, (Çev: Ulaş Kaplan), 1999.
- Gökaydın, N. **Eğitimde Tasarım ve Görsel Algı**, M.E.B.; Mesleki Öğrenim Kitapları, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1998

- [http:// resimegitimi.www3.50megs.com/ee7.htm](http://resimegitimi.www3.50megs.com/ee7.htm), Yaratıcılık ve Çocuk, 2001
<http://www.geocities.com/SoHo/Easel/2780/yaraticilik/giris.html>, Enver Yolcu, 2001
<http://www.geocities.com/SoHo/Easel/2780/yaraticilik/kavramlar.html>, Enver Yolcu, 2001
- Kandır, A; **Çocukta Yaratıcılık**, Çağdaş Eğitim Dergisi, 276: 37-40, 2001
- Karakale, S; **Yaratıcılık ve Yaratıcılığın Gelişmesinde Eğitimcinin Rolü**, Yaşadıkça Eğitim Dergisi, 67: 11-15, 2001
- Morgan, Clifford T. **Psikolojiye Giriş**, (Çev: Sirel Karakaş Vd.) Ankara: HÜ Psikoloji Yayınları, 1989
- Oğuzkan, Ş. Tezcan, E.; Tür, G ve Demiral, Ö; **Yaratıcı Çocuk Etkinlikleri ve Eğitici Oyuncaklar**, M.E.B Mesleki Öğrenim Kitapları, İstanbul: Ilıcak Matbaası, 2000
- Rıza, E.T; **Kalıplaşma ve Yaratıcılık**, Yaşadıkça Eğitim Dergisi, 65: 4-7, 2000
- Semerci, N; **Yaratıcılık, Kritik Düşünme ve Problem Çözme**, Yaşadıkça Eğitim Dergisi, 271: 37-41, 2000
- Üstün, Elif, Berrin Akman ve Gülden Uyanık. *An Evaluation Of Readiness For Elementary Education Of 6 Year-Old Children From Different Socio-Economic Backgrounds*, **Eğitim Bilim**, Cilt: 25, Sayı. 116, Vol: 25, 2000, ss.54-58
- Üstündağ, T; **Yaratıcı Drama, Öğretmenin Günlüğü**, Ankara Pegem A Yayınevi, 2000
- Yavuz, H. S; **Yaratıcılık**, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Matbaası; 1989